

60 DE ANI DE CERCETARE ACADEMICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

*Acad. Gheorghe DUCA,
Președinte al A.Ș.M.*

La împlinirea vârstei de 60 de ani, Academia de Științe a Moldovei a adunat în incinta ei savanți de seamă din țară și de peste hotare pentru omagierea acestui jubileu semnificativ.

Suntem cu toții pătrunși de același sentiment de stimă și admirație pentru opera și contribuțiile meritorii ale savanților moldoveni aduse la progresul științei, dar și pentru atitudinea și respectul manifestat de conducerea țării și personal de către Președintele Republicii Moldova DI Vladimir Voronin față de știință, realizat printr-un șir de acțiuni concrete, care au contribuit la revitalizarea Academiei și cercetării în genere.

Aceste cuvinte nu reprezintă doar un simplu omagiu, tradițional adus conducerii statului, ci relevă cu desăvârșire un adevăr incontestabil, deoarece astăzi mult stimății academicieni poartă o haină deosebită meritată, iar Academia de Științe strălucește de sărbătoare cu o nouă sală a Asam-

bleei, cu o nouă bibliotecă modernă, cu laboratoare renovate în institute și universități.

Pentru tot ceea ce a devenit și reprezintă astăzi Academia, pentru susținerea științei și a savanților, precum și pentru contribuția adusă la renovarea edificiilor A.Ș.M. aducem cele mai sincere mulțumiri și tot respectul nostru Excelenței Sale, Domnului Vladimir VORONIN. Vreau să vă aduc la cunoștință că, prin decizia Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică din 9 iunie 2006, Domniei Sale i s-a conferit medalia jubiliară 60 de ani ai Academiei de Științe și titlul onorific Doctor Honoris Causa al A.Ș.M., cu diploma nr. 1.

Îmi face o deosebită plăcere să menționez că și Comunitatea științifică europeană, prin Institutul său pentru Promovarea progresului, a apreciat eforturile depuse de Domnul Vladimir Voronin în vederea susținerii sferei științei și inovării, oferindu-i Marele Premiu pentru contribuții excelente aduse cauzei progresului și aport personal în promovarea reformelor din domeniul științei. Prin acest gest, aspirațiile sincere de integrare a Republicii Moldova în comunitatea europeană, promovate de actuala conducere a țării, au fost foarte înalt apreciate.

Voi încerca, în cele ce urmează, să trec succint în revistă anii care s-au scurs din istoria cercetării țării noastre prin prisma:

- unor aspecte din istoria dezvoltării A.Ș.M.;
- personalităților marcante, care au activat în Academie;
- realizărilor obținute.

Cunoaștem cu toții că știința, mai bine zis cercetarea științifică, a apărut în Moldova în secolul al XVII-lea prin contribuția iluștrilor cronicari și cărturari enciclopediști Dimitrie Cantemir, Nicolae Milescu Spătaru, mitropoliților Varlaam, Dosoftei, Petru Movilă. Mai târziu au contribuit la emanciparea conștiinței naționale și la punerea în circuitul european a unor opere de valoare. Alexandru Hasdeu, Constantin Stamati, Alexandru Sturdza, Vasile Stroescu, Paul Gore, Ștefan Ciobanu, Nicolae Donici.

Reconstituind în timp istoria, cu mândrie constatăm că Moldova a oferit științei mondiale memorabile profiluri academice, cum sunt: cel al geografului și biologului L.Berg, ale chimiștilor N. Zelinski, L. Pisarjevski, A. Frumkin, arhitectului și specialistului în domeniul teoriei și istoriei arhitecturii A. Șciusev (și încă 23 de persoane originare din Moldova, toate membri ai Academiei de Științe din Rusia și URSS), pedologului N.Dimo și naturalistului P.Jukovski (membri ai Academiei de Științe Agricole a URSS), chirurgului Sclifosofski, infecționistului Tarasevici, pediaterului N.Gheorghiu

(membri ai Academiei de Științe Medicale a URSS), matematicianului Belousov (membru al Academiei Pedagogice din URSS), astrofizicianului N. Donici și arheologului I. Suruceanu și încă a 79 de persoane originare din Moldova, care au fost și sunt membri ai Academiei Române, slavistului A. Kociubinski (membru al Academiei Cehe de Științe și Arte), geologului C. Parfengolț (membru al Academiei de Științe a Armeniei).

Aceste și multe alte personalități, recunoscute în plan internațional, au contribuit la promovarea cunoștințelor și deschiderea primelor instituții de învățământ, creând premise favorabile pentru apariția și extinderea primelor instituții academice.

Evenimentul de cotitură l-a constituit fondarea la 12 iunie 1946 la Chișinău a Bazei de cercetări științifice a Academiei de Științe Unionale, care ulterior, în 1949, a fost reorganizată în filială, incluzând un Institut de Cercetări Științifice în domeniul Istoriei, Limbii și Literaturii, sectoarele de geologie, botanică, viticultură și pomicultură, pedologie, zoologie, economie și geografie, energetică.

Spre finele anului 1960 în Filiala Academiei de Științe a Moldovei funcționau 9 institute:

Institutul de Pomicultură, Viticultură și Vinificație,

Institutul de Botanică,

Institutul de Pedologie,

Institutul de Biologie,

Institutul de Geologie,

Institutul de Chimie,

Institutul de Istorie,

Institutul de Limbă și Literatură,

Institutul de Cercetări Economice,

precum și un șir de subdiviziuni de cercetare mai mici, dar toate de o importanță deosebită pentru știință și societate.

În perioada de activitate a Filialei Moldovenești au fost puse temelile viitoarelor școli științifice în domeniile chimiei compușilor coordinativi (acad. A. Ablov), chimiei compușilor naturali (acad. Gh. Lazurevski), hidrobiologiei (acad. M. Iaroșenco), fiziologiei și biochimiei (m.c. V. Arasimovici, m.c. V. Climenco), metodelor fizico-chimice de analiză (acad. Iu. Lealikov), agrochimiei (acad. I. Dicusar), oenologiei (acad. P. Ungureanu), pedologiei (acad. N. Dimo), entomologiei (acad. Ia. Prinț), fiziologiei omului (prof. Zubcov), imunologiei, virusologiei și protecției plantelor (m.c. D. Verderevski), geneticii și selecției plantelor (acad. A. Kovarski), algebrei (acad. Vl. Andrunachievici), cristalografiei și fizicii cristalelor (acad. T. Malinovschi) etc.

Astfel, s-au conturat premise obiective și condiții reale de constituire a Academiei naționale de

științe. Actul inaugural de deschidere a Academiei de Științe din Moldova a avut loc la 2 august 1961.

Primul președinte al Academiei de Științe a fost acad. Ia. Grosul, care a activat în perioada 1961-1976. Apoi au urmat acad. A. Jucenko – perioada 1977-1989, – care recent a fost ales membru titular al Academiei Ruse, acad. A. Andrieș – perioada 1989-2004. Pe parcursul anilor la dezvoltarea A.Ș.M. și-au adus contribuția 18 vicepreședinți și 9 secretari științifici generali.

Constituirea Academiei de Științe a avut un impact constructiv asupra evoluției cercetării, învățământului și culturii în republică. Perioada 1961-1990 a fost marcată de creșterea continuă a rolului instituțiilor Academiei de Științe în soluționarea diverselor probleme ale dezvoltării economiei naționale.

Numărul institutelor, conținutul și tematica cercetărilor s-au aflat într-o evoluție continuă. În această perioadă au fost organizate noi instituții de cercetare:

Institutul de Zoologie și Fiziologie,

Institutul de Matematică,

Institutul de Fizică Aplicată,

Institutul de Energetică,

Institutul de Fiziologie a Plantelor,

Institutul de Genetică,

Secția filozofie și drept,

Secția de etnografie și studiul artelor ș. a.

O atenție deosebită statul a acordat fortificării bazei tehnico-materiale și experimentale: s-au construit orașele academice de pe strada Academiei și strada Pădurilor, uzinele experimentale, alte edificii importante.

Condițiile favorabile create au contribuit la ridicarea nivelului și a competitivității cercetărilor științifice, la obținerea unor performanțe științifice de nivel internațional în domeniile fiziologiei stresului și adaptării, chimiei substanțelor biologice active și aromatice, sistemelor geoinformaționale, geneticii ecologice, agriculturii adaptive, ecofiziologiei etc.

S-a consolidat semnificativ potențialul științific uman, de asemenea și prin pregătirea cadrelor la doctorat în instituțiile de cercetare ale Academiei de Științe. Astfel, la finele anului 1989, în Academie activau 5688 de persoane, dintre care 1389 de cercetători științifici, inclusiv 62 de membri ai Academiei, 125 doctori habilitați și 837 doctori în științe.

Din păcate, după proclamarea independenței, știința s-a aflat într-un declin continuu. Pe parcursul a mai bine de 13 ani au avut loc exodul „creierilor” și degradarea ireversibilă a bazei tehnico-ma-

teriale a sferei de cercetare. Condițiile de activitate a membrilor și angajaților în cercetare deveniseră insuportabile, salariile și indemnizațiile membrilor Academiei de Științe a Moldovei – derizorii.

Finanțarea cercetării a scăzut până la 0.18% din PIB. Lipsa o conlucrare constructivă a comunității științifice cu guvernarea și cu alți factori de decizie, în interesele statului și ale Academiei.

Conștientizând starea de criză în știință, apriind la justa sa valoare rolul decisiv al științei și demonstrând clarviziune fermă, președintele țării a lansat inițiativa de reformare a sferei de cercetare, întru realizarea căreia a și fost elaborat Codul cu privire la știință și inovare. Acest document efectuează sistematizarea complexă a normelor de drept într-o concepție unitară, ce reglementează raporturile juridice din sfera cercetare-dezvoltare, inovare și transfer tehnologic și care prevede delegarea competențelor și responsabilității pentru gestionarea științei - comunității științifice.

Începând cu 5 februarie 2004, a fost elaborată o nouă strategie de lungă durată pentru restructurare și investiții în știință. **Codul cu privire la știință și inovare a devenit o veritabilă "Constituție" pentru toată comunitatea științifică, inclusiv universități și instituții de cercetare departamentale.**

Prin crearea organului suprem de conducere al Academiei de Științe – Asambleea, constituită din membrii titulari, membrii corespondenți ai A.Ș.M. și 78 de doctori habilitați, aleși cu participarea comunității științifice din Academie, universități, institute, s-a făcut primul pas în vederea democratizării comunității științifice. Asambleea a aprobat organul executiv - Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică. Au fost reorganizate secțiile de științe, în cadrul cărora s-au regăsit și s-au întrunit cercetătorii din academie, instituțiile de învățământ, ramurale, care au devenit responsabile de nivelul dezvoltării științei în domeniul coordonat, constituind veriga principală în managementul științei și inovării. Astfel, se creează o nouă cultură democratică de administrare a științei și inovării, bazată pe asigurarea accesului la această activitate a întregii comunități științifice.

Academia de Științe a devenit de facto „o instituție publică de interes național, cel mai înalt for științific din țară și consultantul științific al autorităților publice ale Republicii Moldova”.

Istoria Academiei, ca și istoria țării, este marcată de anumite personalități. Parcurgând paginile istoriei, în dorința de a menționa acele nume ilustre, care au adus plaiului binecuvântare, a fost elaborat și s-a editat un *Dicționar enciclopedic al membrilor A.Ș.M.*, care include nume cunoscute, multe din

ele celebre, ale științei internaționale, personalități a căror activitate a fost și este indispensabil legată de Academia de Științe a Moldovei.

Nu pot astăzi să nu menționez primii membri ai Academiei de Științe, desemnați prin hotărâre de Guvern, cunoscuții oameni de știință și cultură, academicienii A. Ablov, Vl. Andrunachievici, V. Cervinski, Ia. Grossul, P. Dvornicov, B. Lazarenco, Gh. Lazurievski, A. Lupan, Ia. Prinț, Alexei Spasski, I. Vartician, membrii corespondenți G. Cealți, N. Corlăteanu, I. Dicusar, L. Dorohov, N. Frolov, M. Iaroșenco, A. Kovarski, Iu. Lealicov, Iu. Petrov, M. Radul, E. Russev, P. Ungureanu.

Astăzi mai este în viață alături de noi doar unul din decanii de vârstă – fondatori ai A.Ș.M. – m.c. Constantin Moraru.

Consider drept o datorie sfântă să comemorăm amintirea celor care nu mai sunt astăzi printre noi, personalități marcante, care au crescut o dată cu Academia de Științe a Moldovei: acad. B. Matienico, ilustru savant în domeniul biologiei, care a dus faima Academiei de Științe a Moldovei în întreaga lume, vector important al evoluției științelor biologice în țara noastră, acad. N. Corlăteanu, considerat patriarhul lingvisticii în Moldova, acad. S. Rădăușan, fondator și prim rector al Institutului Politehnic din Chișinău, acad. Ilie Untilă, care a creat soiuri productive de grâu și a condus cu măiestrie Institutul Culturilor de Câmp, acad. N. Gărbălău, mare savant în domeniul compușilor coordonativi cu diverse proprietăți utile, m.c. Bețișor, eminent savant și medic practician. Este oportun să-i omagiem și pe toți ceilalți înaintași ai noștri, care nu au fost nominalizați, dar care au creat opere științifice valoroase, lăsând o urmă adâncă în patrimoniul intelectual al Moldovei.

La cele șase decenii împlinite, A.Ș.M. are în palmares 1767 de monografii, 2249 de brevete, 37568 de articole, numeroase implementări, care reprezintă valoroase și importante realizări ale cercetării academice în Republica Moldova.

Astfel, investigațiile efectuate de către acad. Isaak Bersuker s-au soldat cu o descoperire științifică, înregistrată în anul 1978 în Registrul de Stat al URSS cu numărul 202 „Fenomenul de scindare tunel a nivelelor energetice ale sistemelor poliatomică în stare de degenerare electronică.” Cunoscuții frați academicieni Moscalenco și-au adus contribuția semnificativă la dezvoltarea fizicii teoretice.

Merită a fi menționat și prestigiul științific de care se bucură acad. T. Furdui, care a fondat și a promovat un domeniu nou în biomedicină – sanocreatologia, al cărei scop este elaborarea teoriei și practicii creării și menținerii dirijate a sănătății omului.

Sub conducerea academicianului I. Bostan au fost lansate și dezvoltate investigații de pionierat într-un domeniu nou ” Transmisia planetară procesională”, fondându-se o școală științifică recunoscută și înalt apreciată pe mapamond.

Reacția de ciclizare superacidă a terpenoidelor poartă numele autorului P. Vlad, personalitate cu renume în domeniul chimiei organice și bioorganice, recunoscută în lumea științei ca reacția academicianului Vlad.

Savanții Centrului de chirurgie a inimii au creat și implantat un nou tip de valve cardiace umane, utilizând ingineria tisulară.

Academicienii Ababii, Paladi, Gherman, Ghidirim, Melnic, frații Constantin și Gheorghe Țăbărnă, m.c. Gudumac, Gladun, Popovici și mulți alți membri ai Secției Științe Medicale au contribuit substanțial la dezvoltarea medicinei în țara noastră și nu numai.

Academicianul V. Micu și colectivul său de cercetători au „cucerit” suprafețe imense ale Rusiei, Ucrainei, Belarusului prin elaborarea unor hibrizi performanți de porumb, asigurând o continuitate destoinică a școlii de geneticieni și amelioratori a acad. A. Covarschi. Un discipol al acad. Covarschi este acad. A. Ciubotaru, fondatorul Grădinii Botanice, savant recunoscut în domeniul citoembriologiei.

Merită astăzi să-i menționăm și pe oamenii de cultură de vază, printre care academicienii Druță, Doga, Bieșu, Matcovschi ș.a., care, prin creațiile și operele lor de artă, au asigurat un orizont mai larg cercetării.

Demni de amintit sunt și academicienii Ciobanu, Dolgan, care au demonstrat creativitate, verticalitate și tenacitate în promovarea valorilor inedite și adevărate.

Țin să-i felicit și pe decanii noștri de vârstă, mult stimații academicieni Anestiadi, Lupașcu, Popușoi, Șișcanu, Timuș, Corbu, Popovici, Ursu, Siminel, Berejan, Filip, Drumea, care au demonstrat fundamentalism în cercetarea academică și s-au manifestat prin prezența Dumnealor și a discipolilor lor în întreg spațiul științific european și mondial.

Evident, șirul realizărilor savanților notorii poate fi continuat, dar este foarte greu, chiar imposibil să enumerăm toate lucrările de valoare și să menționăm toate numele, cu atât mai mult să stabilim o ierarhie valorică a savanților care au activat și activează laborios în cercetare.

Voi remarca acum și o altă dimensiune. Au crescut în ultimul timp salariile angajaților în știință. Conducerea țării în comun cu Banca de Economii și Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al A.Ș.M. au acordat premii bănești pentru nominalizarea „Savantul anului”, „Inovatorul anului” și „Cel mai tânăr inovator”. Au fost instituite și

șapte burse nominale pentru doctoranzi, continuă acordarea bursei de excelență ale Guvernului. Este aprobată Hotărârea Guvernului cu privire la Premiile de stat, fiind instituite 10 premii a câte 1 mln.lei.

A fost inițiată editarea revistei „Akademos” și a serialului de carte „Academica”, s-a reluat editarea revistelor Secțiilor de științe ale Academiei de Științe a Moldovei, s-au întreprins pași concreți în vederea informatizării instituțiilor academice etc.

Astfel, prin aprobarea și implementarea Codului cu privire la știință și inovare, s-a contribuit la revitalizarea sferei științei și inovării și la sporirea prestigiului savanților și autorității comunității științifice în societate. S-a înviorat climatul creator din colectivele de cercetători și a crescut speranța în ziua de mâine a științei.

Fiecare dintre noi este conștient de faptul că alegerea în calitate de membru al Academiei de Științe a Moldovei nu reprezintă numai o recompensă pentru meritele din trecut și prezent, ci semnifică, mai ales, angajarea într-un vast câmp de activitate, legat de o mare responsabilitate morală. Astăzi, ca și în viitor, avem obligația morală să învățăm din trecutul tumultos și să veghem la forța unității noastre, la progresul și dezvoltarea cercetării, astfel încât știința Moldovei să revoluționeze educația, economia, agricultura, industria, cultura, viața spirituală și societatea în ansamblu.

Asigurarea pregătirii Republicii Moldova pentru integrarea europeană și pentru dezvoltarea economică și socială a țării reclamă științei noi abordări, bazate pe fundamentarea, continuitatea și reorientarea cercetării la cerințele stringente ale statului. Să ne aducem cu toții contribuția noastră neprecupețită, prin muncă și credință, pentru a obține realizări performante și a le valorifica spre binele poporului nostru.

Noul edificiu al BȘC a A.Ș.a Moldovei